



## RAUF PARFI SHAXSIYATI VA DUNYOQARASHIGA BIR NAZAR

Ruxsora Imomova

*Buxoro davlat universiteti tayanch doktoranti*

**Annotatsiya:** Ushbu maqolada Rauf Parfi shaxsiyati va dunyoqarashining shakllanish omillari e'tibor qaratiladi. Turli manbalar va shoir ijodi orqali ijodkor laboratoriyasiga bir nazar tashlaymiz. Shoir yashagan davr muhitining va u oziqlangan G'arb va Sharq adabiy manbalarining uning ijodiga ta'siri qay darajada bo'lganligini ochiqalaymiz. Shuningdek Rauf Parfining haqiqat va erk mavzularidagi she'rlari uning shaxsiyatini to'liq ochib bera oladi. Shoir she'rlaridagi isyon ijodkorning erkka tashna qalb tug'yonlari bilan yashaganligining dalilidir.

**Kalit so'zlar:** shoir shaxsiyati, estetik idrok, adabiy omil, Vatan lirikasi, ijtimoiy lirika.

Har qanday davr adabiyotining rivojida muallif, kitobxon, davr tushunchalari muhim o'rin tutadi. Adabiyotning rivojiga davr o'zgarishlari, davr mafkurasi, kitobxon ma'naviyati, kitobxonning estetik idrok darajasi va shuningdek, muallif dunyoqarashi, estetik ideali kabilar katta ta'sir ko'rsatadi. Keraksiz narsalarning unutilishga mahkumligi tabiiy qonuniyat bo'lganidek, san'at asarining ham mangulikka daxldorligini har bir davr, zamon, tuzum, umuman, insoniyatning yashash tarzi, ruhiyatiga xos, mos kela olishi belgilaydi. Bugungi adabiy tanqidchilik adabiyot tarixida mavjud asarlarni baholashda ana shu jihatga asosiy e'tiborni qaratmoqda, ya'ni manbaning abadiyatga daxldor fazilatlarini nimada, u nimasi bilan umuminsoniyat (balki qaysidir bir mafkura, tuzum yoki qaysidir bir shaxslarning manfaatini himoya qilish emas) qalbini rom eta oladi. Ma'lumki, irodasi mustahkam, voqea-hodisalarga munosabati qat'iy ijodkorgina borliqni ijtimoiy-siyosiy mafkuraviy qarashlarga tobe qilib qo'ymaydi, balki o'zligini saqlab qolishga hamisha intilib ijod qiladi va natijada, ijod olamida davr chig'irig'idan ijodkorning o'zligi, metin irodasi kabi uning aksi ifoda topgan badiiy asari ham zamonlarga bermalol dosh berib o'ta oladi.

Rauf Parfi she'riyati aynan ana shunday davr chig'irig'idan o'tgan va o'z ichki dunyosi orqali davr o'zgarishlarini ham haqqoniy tarzda baholay olgan ijod olami bo'ldi, desak adashmaymiz. Adabiyot doimo bitta so'z bilan yonma-yon keladi, nazarimda. Bu so'z – adolat, haqiqat. Rauf Parfi O'zbek asli Farg'onaning Vodil qishlog'ida dunyoga kelgan.<sup>1</sup> Shoir tug'ilish yilini dastlabki chop etilgan tarjimai holida 1940- yil deb keltirgan. Ba'zilarining rivoyatlariga ko'ra, 1939-yili 27-sentabrda Toshkentning Yangiyo'l tumani Sho'ralisoy qishlog'ida Parfi Muhammad Amin va Sakina Isabek qizi xonadonida tavallud topgan. “Sakina” to'plamiga yozilgan so'zboshida esa N.Rahimjonov ham 1943-yilning 27-sentabrda Sho'ralisoyda tug'ilganligini ta'kidlaydi. Rauf Parfi ilk marotaba “Tasvir” kitobiga kiritgan o'zining “Eng uzoq yozilgan tarjimai holim” she'rida “Tavalludim: 40...”<sup>2</sup> degan edi. Oradan o'n sakkiz yil o'tib – 1991 yil “Yoshlik” jurnalining 9-sonida qayta nashr etilgan ushbu she'rning o'sha birinchi satrini: “Tavalludim: qirq uch, mezonning yigirma

<sup>1</sup> Рауф Парфи. Туркистон рухи. –Тошкент: Шарк, 2013. –В.7

<sup>2</sup> Рауф Парфи. Тасвир. – Ташкент: Адабиёт ва санъат” нашриёти, 1973. –В.4.



yettisi...” shaklida oʻzgartirib taqdim etadi. Aynan shu jurnalning 1993-yil 1-sonida bosilgan “Jajji darslik” rukni ostidagi “Tarjimi holim”da esa yana shu sana – 1943 takrorlanadi.

Eng uzoq yozilgan tarjimayi holim

*Tavalludim:43, mezonning yigirma yettisi,*

*Otam bogʻbon, savodsiz bizningcha,*

*Onam pillakor, savodsiz bizningcha*<sup>3</sup>.

Shoir otasining ham yangicha va eskicha savodi boʻlib, fors-tojik, usmonli turkcha, rus tillarini yaxshi bilgan. Chor hukumati davrida turli mahkamalarda tilmochlik ham qilgan. Keyinchalik Toshkentning Shoʻralisoy qishlogʻiga oilasini olib koʻchib keladi. Hamma hujjatlarda oʻzini “savodsiz” deb yozdiradi. Bu davr taqazosi bilan oilasini qatagʻon siyosatidan asrash uchun qilinganligi aniq. Onasi Sakina aya ham shu shafqatsiz tuzumning zulmu-zoʻravonliklaridan qalbi yara, hayotida yoʻqotishlari bir talay, akalari boy boʻlganliklari sababidagina otib tashlangan edi. Abdurauf tugʻilgan paytda otasi 50 yoshning ustida boʻlgan. Ungacha tugʻilganlar turmagan. Bundan zada boʻlgan ota-ona kayvonilarning gapi bilan bolani Tursunali deb ataydilar. Oʻsha davrdagi jamoa xoʻjaligi temir daftariga Tursunali Parfiboy oʻgʻli deb yoziladi. Haqiqiy hayotini sheʻriyatda deb bilgan shoir oʻzini anglagan palladan yozganlarining ostiga “Rauf Parfi” deb imzo chekadigan boʻldi. Ungacha ayrim sheʻrlariga “Chaqmoq”, “Orzumand”, gʻazallariga “Parfiy” taxalluslarini qoʻygan.<sup>4</sup>

Rauf Parfining ilk sheʻrlaridan eʼtiboran erk istagi va ozodlik ruhi, jamiyatdagi zulmga, ijtimoiy adolatsizlikka, nohaqlikka qarshi isyon gʻoyalari yetakchilik qiladi.

*Chiroqni tinglagansiz, odamlar,*

*Qarshisida egib turing bosh,*

*Sizni kuylar u tongga qadar,*

*To navbatni olguncha quyosh,*

*Chiroqni tinglagansiz, odamlar.*

Ramzli obrazlarga yuklangan mazmuni oʻqish unchalik qiyin emas. Tun – mustamlaka zulmatiga choʻmgan jamiyat, chiroq – odamlar ong-u tafakkuriga fikr yorugʻligini eltishga uringan shoir. Chiroq faqat soʻylayotgani yoʻq. U hasratga botib kuylayapti.<sup>5</sup>

Rauf Parfi XX asr oʻzbek poeziyasida fikr bilan kechinmaning sintezini badiiy sanʼat darajasiga koʻtargan, sof tuygʻuning tabiiy oqimini, qabariq majoziy ifodasini omuxtalashtirgan betakror uslub yaratdi. Rauf Parfining “Vatan haqida Bernd Iyetshga maktubim”, “Tangri sogʻinchi”, “Sunbula”, “Qora devor” asarlarini olasizmi, Vetnam urushi haqidagi sheʻrlarinimi, tanka, xokku – uchliklarinimi, ularning barchasida adolatsizlikka, haqsizlikka nisbatan nafrat, gʻazab tuygʻulari limmo-limdir.<sup>116</sup>

<sup>3</sup> Рауф Парфи. Туркистон рухи. –Тошкент: Шарк, 2013. –В.20.

<sup>4</sup> Oʻsha manba –В.9

<sup>5</sup> Рауф Парфи. Сакина. – Ташкент: Муҳаррир нашриёти, 2013.– В. 8

<sup>6</sup> Mirvaliyev S. Oʻzbek adiblari. –Toshkent: Fan, 1993. – В.128.



Rauf Parfi zamondoshlari xotirlashicha, darveshvas, o'ta sofdil inson bo'lgan. U o'zi yashayotgan zamon bilan suv va olovdek munosabatda bo'lgan. Rauf Parfi o'n to'rt kunlik oyday she'riyat osmonini yoritib yurgan yillari O'zbekiston Lenin komsomoli mukofotining laureati bo'lmagan shoir-yozuvchi qolmadi hisob. Shunda soddadil muxlislardan biri: “Rauf aka, nega siz komsomol mukofotining laureati emassiz?” deb so'raydi. Ustoz javob qiladi: “Axir kimdir laureat bo'lmasligi ham kerak-ku! O'sha odam menman!”.

Rauf Parfi ko'p yillar ilgari bir she'rida hazil aralash “Shoirda buyurtmalar ko'p bo'ladi, ammo shoir nuqul o'zi haqida yozib keladi” degan edi. Balki shuning uchun bo'lsa kerak, shoirning kitoblaridagi nafaqat har bir satr, hatto har bir so'z: “Men Rauf Parfi!” deb turadi. Ammo “Kommunistlar gullatmish, bu ozod Osiyoni!” degan satrlarning kallasiga mushtlasangiz ham ular hech qachon “Men Rauf Parfi!” demaydi. Hamma gap shunda. Buni qarangki, yozuvchilar uyushmasining katta minbaridan bu mashhur qo'shiqning so'zlari o'qilganda Rauf Parfi ham orqaroqdagi qatorlarning birida o'tirgan ekan. Shu zahoti yonida o'tirgan odamga eshitganini quyidagi tahrir bilan o'qib bergan: “Kommunistlar bulg'atmish, bu go'zal Osiyoni!”. Shoirdan shoirning, ayniqsa, Rauf Parfining farqi shu tariqa bilinib qoladi.

Biz bu to'rt kunlik dunyoda uyimizni, mashinamizni bezashga zo'r beramiz. Rauf Parfi esa yuragiga naqsh berdi. Shuning uchun shoir bitgan har bir so'z javohirga aylandi. Uning har bir kitobi mening ko'zimga javohir to'la sandiqqa o'xshab ko'rinadi.<sup>7</sup> Rauf Parfi haqidagi xotiralarini Sulhida Parfiyeva biz bilan o'rtoqlashar ekan, uning g'oyatda halol, o'jar inson ekanligini takidlagandi. Turmushlarida shoirning haqiqatparastligi, har kimni ham yoqtirib, hamma bilan ham krelishib ishlab ketavermagani sababli og'ir kunlari bo'lganini eslaydi. Sulhida Parfiyeva shoirning oxirgi kunlarining ham guvohi bo'ldi. “Shunday insonlar bo'lar ekan hayotining ichida bir bora urilib ketsang, bu sirli chaqmoqning sehrli tovushi ostida qolib ketar ekansan”.<sup>8</sup>

Shoirlik kasb emas, tirikchilik uchun she'r yozilmaydi. Tirikchilik uchun adabiyot oyoqosti qilinmaydi. Shoirning darveshdan farqi bo'lmas. Haqiqiy darveshsifat umr kechirish, aynan, Rauf Parfiga xos bo'lgan edi. Kunlarini Sulhida opa shunday eslaydilar: “...keyin eskirib qolgan salafan so'mkada joylashgan, tirkchiligimiz uchun sotmoqchi bo'lgan kitoblarini olib chiqib ketdilar”.

O'tgan asrning 60-70-yillari o'zbek she'riyati uchun eng muzayyan palla bo'ldi. Bu hodisaning hayotbaxsh omillarini bugungi kun adabiyotshunosligi chuqur o'rganishi kerak. Zero, o'sha davrda Erkin Vohidov, Abdulla Oripov, Omon Matjon, Halima Xudoyberdiyevlar o'zbek she'riyati maydonida bo'y ko'rsatdilar. Ana shular qatorida Rauf Parfining o'rni alohida edi. Taniqli shoir Mirpo'lat Mirzo “Rauf Parfi davrimizning yagona daho shoiri” badiasida shoirni shunday eslaydi: “Rauf akaning yana bir fazilati o'qigan kitoblarini do'stlariga sovg'a qilishni yaxshi ko'rardilar. (Bu chindan ham noyob fazilatmi?) Jahon mumtoz shoirlarining she'riy to'plamlarini hotamtoylik bilan hadya qilib yuboraverardilar! O'zida bunday jasorat bo'lmaganlar hamisha uning bu himmatidan lol qolardi. Lekin o'sha lol qoluvchi kitobparastlar to'plagan kitoblarini o'qirdilarmi-yo'qmi –

<sup>7</sup> Razzoq Tojiddin. Dunyolarni mehrga to'ldiraman // “Yoshlik” jurnali, 2011-yil, 11-son. [www.yoshlikjurnali.uz](http://www.yoshlikjurnali.uz)

<sup>8</sup> Parfiyeva Sulhida. “Kunlarim” kitobidan(kitob nashr qilinmagan, qo'lyozma variant Sulhida Parfiyevadan olingan).



bu, albatta, bizga qorong'i. Lekin Rauf aka hadya qilgan kitoblarini allaqachon ko'ngliga jo qilgan bo'lardi. Shu boisdan ham uning she'riyatida turli xil uslublarni uchratamiz. U o'z ijodiga sarbastni, yapon she'riyati uslublarini, sonetni dadil olib kirgan shoir edi. Kunlardan-bir kuni bolalar shoiri Safar Barno, yozuvchi Zohir A'lamlar bilan Rauf aka yashaydigan xonadonga (umri davomida bunday xonadonlari – oila go'shasi uning uchun bittagina bo'lmadi) uni yo'qlab borgandik. Uy bekasi bizni lutf bilan kutib oldi. Darhol dasturxon tuzaldi. Bu asnoda uy sohibasi Rauf akani ham mayda-chuyda yumushlar uchun bir necha bor bezovta qildi: bolani ushlab turing, dedi, mehmonlarga choy quyib bering, dedi... Bildikki, Rauf aka anchadan buyon uyga qamalib qolgan. Mavridi kelganda Zohir aka tagdor hamdardlik bilan so'radi:

– Rauf, ahvollaring qalay o'zi?..

– Shu-shu-shu... – dedi tabassumini lab uchida tutib Rauf aka. Bu uning «Nima qilay – chorasizman!..» degani edi. Bir payt uy sohibasi oshxonada o'ralashayotgan damda Rauf aka da'atan yorildi: «Amallab meni bu yerdan olib chiqib ketinglar!» U deyarli mo'ltirab boqdi. Uning «dardini uqqan» do'stlar – bir nimani bahona qilib, Rauf akani ham tashqariga chorladik. «Tezda qaytish» sharti bilan uy sohibasidan ruxsat tegdi. Rauf aka biz bilan tashqariga chiqarkan, zina yo'lagida xonadoni eshigiga o'girildi-da, uyiga qarab: «Qafasdan chiqqan qush qaytib kelurmu!..» – deb xitob qildi. Uning bu «xitobidan» hammamiz gurros kuldik. Albatta, buni biz hazil deb o'ylagandik. Yo'q, hazil emas ekan. Rauf aka shu ketganicha uch-to'rt oy yo'q bo'lib ketdi. Keyin bilsak, umuman, shahardan bosh olib chiqib ketgan ekan...<sup>9</sup> Rauf Parfi ruhi hech qanday tutqunlikka dosh berolmaydigan qush kabi bo'lgan. Uning zamondoshlari doimo yaxshilik qilib yuruvchi, ortiqcha mol-dunyoga qiziqmaydigan, shuhratparastlik begona bo'lgan shoir ekanligini ko'p maqolalarida ta'kidlashadi. Rauf Parfi ijod olamiga qadam qo'ygan davr sovet tuzumining “gullab – yashnab” hukm surayotgan vaqtiga to'g'ri kelgan. Turkistonning haqiqiy ijodkor farzandlaridan biri bo'lmish haqparvar shoir esa o'zi bunday nohaqliklardan uzoqda tutib ijod qilolmaydi. Shoir doimo kinoya, pichinglar bilan insonlar orasida ham o'z fikrlarining g'ayriodatiy ma'nolarga boyligi bois ajralib turgan. Aynan shunday mardonavor haqiqatlar uchun, insonlarga mavjud jamiyat tuzumi sharoitida bunday achchiq, “keraksiz” gaplarni gapirish “tilini tiyolmaslikka” kirgan va she'rlarda ko'rsatish esa ijodkorning boshiga ancha-muncha balolarni nafaqat ijodkorning, balki uning atrofida gilar ham bu balolardan bebahra qoldirilmaydigan zamon edi. Shoirning ko'plab kitoblari nashr qilinmay qo'yilgan. Aynan uning eng katta kitobi bo'lgan “Sabr daraxti” to'plami ham bosmaxonalarda to'rt yil to'xtagan. Rauf Parfining “Qirim xayollari” turkumida shoirning “tilini hech qachon tiyib bo'lmasligi”ning guvohi bo'lamiz. “Oddiy kasrlar” she'rida insoniyatning “ko'r ichak” yarasini davolaydigan bir buyuk jarrohning kerakligini Leninning mamlakatlar tepasiga “xaloskor” tarzda kelganiga qiyoslaydi. Ammo bu bilan muammo tugagan yoki tugamaganini aytmaydi-yu, shunday satrlar keltiradi: “Lekin hali og'riydi ipak bilan tikilgan yerlar”. Nashriy manbalar bu she'rning ba'zi o'rinlarini almashtirib bosishadi.

*Vatanidan judo bo'lgan xalq.*

<sup>9</sup> Mirpo'lat Mirzo. Rauf Parfi davrimizning yagona daho shoiri. // “Yoshlik” jurnali, 2009-yil, 4-son.



*Stalinni asragan zamon...holatidagi "Stalinni" so`zi "yovuzlarni" so`ziga almashtirilgan*<sup>10</sup>.

"Bog`chasaroy fontani" she`rining nomlanishini filologiya fanlari nomzodi Olim Oltinbekov shoir o`zining poetik maqsadini yashirish uchun shunday qilganligini va urush paytida o`z farzandlaridan judo bo`lib yig`layotgan ona Vatan timsolini yaratgan, deb talqin qiladi. Aynan shu she`rning sovet nashrlaridan tushib qolgan, tog`rirog`i, tushirib qoldirilgan bandlar aks etgan qo`lyozma variantlarini ham to`la shaklda tiklashadi. She`r 40-yillarda O`zbekistonga surgun qilingan, to`g`rirog`i, yurtga xiyonat tamg`asi blan yoppasiga ko`chirilgan qirim-tatarlarning oh-u vohlarini aks ettiradi. Rauf Parfining o`zi am buni shunday izohlagan. Hali qrimliklar o`z vataniga qaytishga ruhsat bo`lmagan yillar yozilgan she`rdagi bunday mazmunlari nashrlarda tushirib qoldirilgandi. Vatanning musibatlarini ko`rish va ko`rsatish uchun ilohiy iste`dod bilan dunyoga kelgan shoir Rauf Parfi har bir satri bilan kuyunib yashaydi. Shoirning atrofida u bilan birga xalq uchun jon koyitadigan safdoshlari ko`p bo`lgan. Turkumga kirgan "Hijratda ona allasi" she`ri sarlavhasidan keyin "1944" va "Haydar Usmonga" degan bitiklar bo`lgan.<sup>11</sup> Bu kishining kimligi haqida esa N.Rahimjonov "Sakina"ning izohlarida shunday ma`lumot beradi: "Taniqli Haydar Osmon o`g`li Qrim viloyatining Beshqurt-Voqif qishlog`ida tug`ilgan. 1960-65-yilning boshlarida ToshDUning filologiya fakulteti jurnalistika bo`limida tahsil oladi. O`qishga qatnash qulayligi boisidan bo`lsa kerak, Rauf Parfi kursdosh birodari Haydar Osmon bilan birga Eski shaharning Qoratut, Sebzor mahallarida ijarada ham yashashgan".<sup>12</sup>

Rauf Parfi ikkinchi jahon urushi va undan keyingi yillardagi xalqning turmush tarzi haqida haqiqatlarni yozgan. Ochlik, o`lim, notinchlik, kasalliklardan ezilgan xalq irodasi nurab borayotgan edi. Yuqorida keltirilgan she`rdagi kabi urushdan 10-15 yil o`tib ham xalqning yarasi tuzalib qolmagan yoki tuzatilmagan. Tog`ay Murodning "Bu dunyoda o`lib bo`lmaydi" asarida tasvirlangan och ona va qo`lidagi och go`dagining ahvoli go`yo qrimlik ayollar taqdiri sifatida shoirning turkum she`rlariga ko`chganday. Turkumga mansub she`rlarning o`zgartirilgan, qisqartirilgan variantlari shuni ko`rsatadiki, o`z vaqtida sovet senzurasiga uchragan. Mazmun Rauf Parfining hali talabalik paytidayoq sovet mafkurasiga va uning dohiylariga qanday munosabatda bo`lganligidan dalolatdir. "Bog`chasaroy fontani" she`ridagi mana bu satrlarlardan shoirning adolatga qanchalar tashna ekanligini ko`ramiz:

*Ayting menga qayda adolat,  
Qayda, ayting, insoniy huquq.  
Bu ne holdir, qandayin holat,  
Qrim boru, qrimliklar yo`q.*<sup>13</sup>

Quvilgan qrimlilar mavzusi esa o`zbek she`riyatida Rauf Parfi tomonidan boshlab berilgan va keyinchalik boshqa shoirlar ijodida ham namoyon bo`la boshlagan. Shoirning adolat, erk, vatanparvarlik haqidagi g`oyalari "Tavba", "Ayt, bulbul, bormidir ona

<sup>10</sup> . Olim Oltinbek. Qrim xayollari.// [www.kh-davron.uz](http://www.kh-davron.uz)

<sup>11</sup> Olim Oltinbek. Qrim xayollari.// [www.kh-davron.uz](http://www.kh-davron.uz)

<sup>12</sup> Рауф Парфи. Хотирот. – Ташкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975.

<sup>13</sup> Рауф Парфи. Туркистон рухи. –Тошкент: Шарк, 2013. –В.86



maskaning” , Choʻlpon-u Qodiriylarga bagʻishlangan bagʻishlovlar va koʻplab sheʻrlarida, ayniqsa, “Adashgan ruh” dostonida oʻz aksini topgan.

Rauf Parfi oʻz zamonasining Qodiriysi edi. Haqiqiy shoirni uning zamonasi tarbiyalaydi. Zamona esa ikki xil ijodkorni yetishtiradi. Biri haqiqatni ayta oladigan “haqiqat orqasinda bosh ketsa, “ih” demaydigan” ijodkor boʻladi, ikkinchisi zamonabop maddoh boʻlib yetishadi. Rauf Parfi Oʻzbek birinchilar safidagi ijodkor edi.

Ijodning sehri dengizida suzuvchi va doimo asl gavharlarni qidiruvchi, ming toʻfon-u boʻronlarga dosh berib, “haqiqat” deya hayqiruvchi ijodkor Rauf Parfining har bir satridan ham dunyoning kimlardir jim qolib aytolmay ketgan dardlarini, kimlarningdir “haqiqat”larini topishimiz mumkin. Rauf Parfi doimo oʻlim haqiqatini sanʼat bilan bogʻlay olgan va sanʼat uchun oʻlmoq uning haqiqati edi. Haqiqat yoʻlida boʻlgan insongina Ollohni yuragida saqlaydi. Rauf Parfi u bilan boʻlgan bir suhbatda shunday degan edi: “Aslida hammaning yoʻli bitta – Ollohni anglash”.<sup>14</sup>

#### FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Рауф Парфи. Туркистон рухи. –Тошкент: Шарк, 2013.
- 2.Рауф Парфи. Тасвир. – Ташкент: Адабиёт ва санъат” нашриёти, 1973.
- 3.Рауф Парфи. Сакина. – Ташкент: Муҳаррир нашриёти, 2013.– В. 8
4. Mirvaliyev S. Oʻzbek adiblari. –Toshkent: Fan, 1993. – В.128.
- 5.Razzoq Tojiddin. Duniyolarni mehrga toʻldiraman .// “Yoshlik” jurnali, 2011-yil, 11-son. [www.yoshlikjurnali.uz](http://www.yoshlikjurnali.uz)
- 6.Parfiyeva Sulhida. “Kunlarim” kitobidan(kitob nashr qilinmagan, qoʻlyozma variant Sulhida Parfiyevadan olingan)
- 7.Mirpoʻlat Mirzo. Rauf Parfi davrimizning yagona daho shoiri. // “Yoshlik” jurnali, 2009-yil, 4-son.
- 8.Olim Oltinbek. Qrim xayollari.// [www.kh-davron.uz](http://www.kh-davron.uz)
- 9.Рауф Парфи. Хотирот. – Ташкент: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1975.

---

<sup>14</sup> Haq yoʻli, albatta, bir oʻtulgusi.. . (Shoir Aʼzam Oʻktamning Rauf Parfi bilan suhbat). //“Mushtum” jurnali, 1990 yil, 22-son.